

KS. JANUSZ MIECZKOWSKI
Kraków, UPJPII

POCZĄTKI RUCHU LITURGICZNEGO W STANACH ZJEDNOCZONYCH AMERYKI PÓŁNOCNEJ

Ruch liturgiczny kojarzony jest u nas przede wszystkim z krajami Europy Zachodniej, tymczasem obejmował on także wiele krajów poza nią. Do takich państw należały też Stany Zjednoczone, gdzie od 1926 r. jego centrum znajdowało się w opactwie św. Jana w Collegeville (Minnesota)¹. Samo opactwo było zbudowane w 1856 r. jako niewielka kolonia bawarskich benedyktynów. W 1903 r. było już największą męską wspólnotą zakonną spośród powstałych na nowo fundacji XIX-wiecznych na świecie². Wspólnotę tworzyli mnisi niemieccy i amerykańscy, którzy cały czas utrzymywali kontakty z macierzystym krajem i Europą i w klasztorze posługiwali się językiem niemieckim i angielskim³.

Początki ruchu liturgicznego w tym kraju historycy liturgii powszechnie wiążą z wydaniem przez dom Virgila Michela OSB (1890–1938) pierwszego numeru czasopisma „*Orate Fratres*” i założenia wydawnictwa *Liturgical Press*, co miało miejsce w 1926 r. Już jemu współcześni uznawali jego pierwszeństwo. Richard Power ze Springfield (Massachusetts) w liście z dnia 24 stycznia 1927 r. pisał: „Od czasów moich seminaryjnych dni pragnąłem jakiegoś ruchu w amerykańskim Kościele, takiego, który Ty właśnie zainaugurowałeś”⁴.

Jednak już wcześniej pojawiały się pewne idee związane z odnową liturgiczną. Pod koniec XVIII w. pierwszy amerykański biskup, John Carrol, wzywał do aktywnego uczestnictwa wiernych w liturgii i używania w niej języka narodowego. Teologię i znaczenie Mszy św. zawarł w swojej książce *Wyjaśnienie Mszy świętej*⁵.

Ruchem liturgicznym od 1919 r. interesował się także William Busch, diecezjalny ksiądz, wykładowca historii Kościoła w Seminarium św. Pawła w Minnesocie. Athanasius Meyer z opactwa św. Jana, za namową opata Alcuina Deutscha, prosił nawet Buscha, by rozpoczął jakieś działania w tym zakresie. Jednak dopiero po pow-

¹ Por. K.F. PECKLERS, *History of the Roman Liturgy from the Sixteenth until the Twentieth Centuries*, w: A.J. CHUPUNGO, *Handbook for liturgical studies*, t. I, Collegeville 1977, s. 171.

² Por. R.W. FRANKLIN, R.L. SPAETH, *Virgil Michel American Catholic*, Collegeville 1988, s. 44.

³ Por. K.F. PECKLERS, *The Liturgical Movement in The United States of America: 1926–1955*, Romae 1996, s. 74.

⁴ Por. J. HALL, *The American Liturgical Movement: The Early Years*, „Worship” 50 (1976), nr 6, s. 472–473.

⁵ Por. PECKLERS, *The Liturgical Movement*, s. 2.

rocie dom Virgila Michela z Europy mogło dojść do rozwoju ruchu⁶. Ruch liturgiczny w USA wpisuje się w całość wszelkich ruchów w tym kraju dążących w XX w. do odnowy Kościoła: ruchu biblijnego, patrystycznego, neotomistycznego. Walczyły one wspólnie o nową wizję Kościoła i społeczeństwa⁷.

W artykule tym przedstawione zostaną najważniejsze działania z pierwszych dwóch dekad ruchu liturgicznego w Stanach Zjednoczonych.

1. Postać Virgila Michela

George Michel urodził się w dniu 26 czerwca 1890 r. w St. Paul w Minnesocie jako drugie z 15 dzieci w rodzinie dobrze sytuowanych przedstawicieli klasy średniej, którzy pochodzili z emigracji z Niemiec. Rodzice byli ludźmi pobożnymi i głęboko wierzącymi, więc starali się przekazać swoją pobożność dzieciom, których wychowanie złożono w ręce benedyktynów z opactwa św. Jana. Swoją naukę w ich podstawowej szkole George rozpoczął w 1903 r. i kontynuował na kolejnych poziomach edukacji. W czasie nauki odkrył w sobie powołanie benedyktyńskie i w 1909 r. wstąpił do nowicjatu. Studia seminaryjne odbył w latach 1912–1916, które zakończył przyjęciem święceń kapłańskich 14 czerwca 1916 r.⁸ W latach 1916–1918 napisał i obronił doktorat z anglistyki na Katolickim Uniwersytecie w Waszyngtonie⁹. Następnie w latach 1918–1921 uczył historii i filozofii oraz literatury angielskiej, by następnie objąć kolejno kilka stanowisk kierowniczych w szkołach opactwa¹⁰.

Przełomowa w jego życiu okazała się podróż do Europy, w której spędził 19 miesięcy, studiując i odwiedzając najśłynniejsze benedyktyńskie klasztory. Wyjazd ten miał miejsce w lutym 1924 r. i trwał do sierpnia 1925 r.¹¹ Opat Alcuin Deutsch, wysyłając młodego mnicha Virgila do Rzymu, chciał, by on przede wszystkim studiował filozofię w benedyktyńskiej Akademii św. Anzelma u sławnego metafizyka Josepha Gredta. Jednak pragnął również, by zapoznał się on z europejskim ruchem liturgicznym i dlatego podarował mu książkę Romana Guardiniego *Duch liturgii* oraz często poruszał z nim w rozmowach tematy liturgiczne¹².

Na początku pobytu w Europie Virgil Michel pojechał do opactwa *Mont César* w Louvain, do belgijskiego centrum liturgicznego. Wkrótce posłał stamtąd do Col-

⁶ Por. *tamże*.

⁷ Por. *tamże*, s. 70.

⁸ Por. P.B. MARX, *Virgil Michel and The Liturgical Movement*, Collegeville 1957, s. 5–8.

⁹ Por. FRANKLIN, SPAETH, *Virgil Michel*, s. 50.

¹⁰ Por. MARX, *Virgil Michel and The Liturgical Movement*, s. 15–17.

¹¹ Por. V.C. FUNK, *Liturgical movement (1830–1969)*, w: P.E. FINK (red.), *The New Dictionary of Sacramental Worship*, Collegeville 1990, s. 701.

¹² Por. P. MARX, *Virgil Michel in Europe*, ABR 6 (1955), s. 261; por. MARX, *Virgil Michel and The Liturgical Movement*, s. 24–25.

legeville 15 książek o tematyce liturgicznej, sugerując opatowi, że powinny być one przetłumaczone na język angielski, by ożywiły ducha liturgicznego w Stanach Zjednoczonych¹³.

Jeden semestr spędził u św. Anzelma w Rzymie, gdzie studiował filozofię pod kierunkiem Gredta. Jego zamiarem było wtedy zająć się filozofią, a apostołat liturgiczny traktowany był przez niego raczej jako hobby¹⁴. Tam spotkał się z jednym z najważniejszych przedstawicieli ruchu liturgicznego — Lambertem Beauduinem, który uczył apologetyki, eklezjologii i liturgiki. Od niego też dom Virgil nauczył się metody pracy i nacisku na jasność wypowiedzi i komunikacji¹⁵. Jak pisał sam dom Virgil, kiedy Beauduin zobaczył u swojego studenta zainteresowanie ruchem liturgicznym, spotykał się z nim prywatnie na konferencjach i dyskusjach. Wiele wyjaśnień wtedy poczynionych pomogło później dom Virgilowi przetłumaczyć na język angielski najważniejsze dzieło Beauduina — *Modlitwę Kościoła*. W czasie swoich studiów spotkał się on także z pionierem włoskiego ruchu liturgicznego, opatem Emmanuelem Carontim, chcąc od niego uzyskać zgodę na angielski przekład jego dzieła — *Modlitwy liturgicznej*¹⁶.

Dom Virgil wykorzystał ten czas także na podróże po Europie. Odwiedził w tym czasie wiele klasztorów zaangażowanych w ruch liturgiczny (Michel wolał określić go „apostołat liturgiczny”), takich jak: Beuron, Maria Laach, Solesmes, Maredsous, czy *Mont César*¹⁷. Wiemy, że w tamtym okresie ruch liturgiczny miał przede wszystkim benedyktyński charakter¹⁸. Virgil był zainteresowany wydawnictwami, książkami, czasopismami, ideami oraz sposobem wdrażania tych idei w życie. Rosło w nim przekonanie, że ruch liturgiczny może przynieść także wiernym w Stanach Zjednoczonych wiele duchowego pożytku. Jedną z najważniejszych idei, z jaką zetknął się on w Europie, było odkrycie Kościoła jako Mistycznego Ciała Chrystusa¹⁹. W takiej wizji liturgia była częścią organicznego życia tego Ciała tu na ziemi, przedłużeniem życia Chrystusa, kontynuacją Jego misji poprzez stulecia, wykonywaniem Jego kapłańskiej misji i uświęceniem czasu i przestrzeni. Liturgia jest życiem Kościoła. Każdy akt liturgiczny jest aktem żyjącego Chrystusa. W nich On kontynuuje swoją misję Pośrednika między Bogiem a człowiekiem²⁰.

Im bliżej końca pobytu Virgila w Europie tym wyraźniejsza pojawiała się w nim potrzeba zaangażowania się w apostołat liturgiczny na amerykańskiej ziemi, wyko-

¹³ Por. MARX, *Virgil Michel in Europe*, s. 261–262.

¹⁴ Por. *tamże*, s. 262–264, 273–274.

¹⁵ Por. FUNK, *Liturgical movement*, s. 701.

¹⁶ Por. MARX, *Virgil Michel in Europe*, s. 264–266.

¹⁷ Por. TENZE, *Virgil Michel and The Liturgical Movement*, s. 32–37.

¹⁸ Por. EDITOR, *Fifty Years of 'Worship'*, „Worship” 50 (1976), nr 6, s. 467.

¹⁹ Por. MARX, *Virgil Michel in Europe*, s. 266–276.

²⁰ Por. MARX, *Virgil Michel and The Liturgical Movement*, s. 51.

rzystania tego, co zobaczył i nauczył się na Starym Kontynencie²¹. Pisał także listy do opata, aby wysyłał do Europy innych mnichów w celu poznania metod i ducha ruchu liturgicznego²².

Po powrocie do ojczyzny Virgil był już gotowy i przekonany, by poprowadzić tam prawdziwe apostołstwo liturgiczne, zaczynając od biblioteki liturgicznej (*Popular Liturgical Library*) w ramach wydawnictwa „The Liturgical Press” i czasopisma promującego ruch liturgiczny („Orate Fratres”)²³.

Obok prowadzenia apostołstwa liturgicznego dom Virgil był także nauczycielem akademickim. W Uniwersytecie św. Jana prowadził kursy filozofii, myśli społecznej. Przez ostatnich 5 lat swojego życia pełnił także funkcję dziekana wydziału²⁴.

Początki ruchu związane są z korzystaniem ze źródeł europejskich i tłumaczeniami tamtych autorów. Jednak Virgil Michel nadał temu ruchowi amerykański charakter, a nie było to tylko „muzealne” naśladownictwo. Pośród tych amerykańskich cech tego ruchu wyróżnia się: położenie dużego nacisku na życie, wolność i dążenie do szczęścia (to owoce liturgii), dążenie do równości i procesów demokratycznych (zaangażowanie świeckich), nacisk na działanie, a nie na teorię, otwartość na zmiany, duchowe współzawodnictwo, nacisk na personalizizm²⁵.

W jego nauczaniu liturgia jest życiem Kościoła, dlatego kult powinien być żywy, pełen ekspresji i zanurzony w życiu. W chrześcijańskiej liturgii człowiek jest powołany do głoszenia radości i w liturgii jesteśmy o tym przekonani. Misja katechetyczna, edukacyjna i społeczna Kościoła była dla niego wynikiem celebracji liturgii. Wszystko to, co się dzieje w Kościele, wypływa właśnie z niej. Koncentrował się on na sprawach praktycznych, aby ruch dotykał problemów, którymi ludzie żyją naprawdę, aby zachęcić Amerykanów do głębszego i aktywniejszego uczestnictwa w liturgii. Nie znaczy to oczywiście, że minimalizował rolę liturgicznych studiów i potrzeby takich periodyków liturgicznych, które zajęło by się, bardziej niż jego czasopismo, badaniami liturgicznymi²⁶.

Od sierpnia 1930 r. do zimy 1933 r. mieszkał w misji wśród Indian Chippewa w północnej Minnesocie. Tam bardziej jeszcze ugruntowały się jego poglądy o konieczności większego i dojrzałego udziału świeckich w liturgii Kościoła. Spotkał się tam z ogromnym cierpieniem i ubóstwem, co miało wpływ na pewną radykalizację jego poglądów. Zaczął domagać się: liturgii w językach narodowych (by świec-

²¹ Por. TENZE, *Virgil Michel in Europe*, s. 277; TENZE, *Virgil Michel and The Liturgical Movement*, s. 25.

²² Por. TENZE, *Virgil Michel in Europe*, s. 278.

²³ Por. *tamże*, s. 278–279.

²⁴ Por. FRANKLIN, SPAETH, *Virgil Michel*, s. 16–17.

²⁵ Por. HALL, *The American Liturgical Movement*, s. 478.

²⁶ Por. *tamże*, s. 478–480.

cy mogli w niej aktywnie uczestniczyć), wieczornych Mszy św., nowych postaw podczas Mszy (gromadzenie się wiernych bliżej ołtarza, wokół niego, Msza twarzą do wiernych, przynoszenie przez świeckich wina i wody podczas procesji ofiarowania), zmian architektonicznych w kościołach (ołtarz bliżej wiernych, widoczny dla nich, usunięcie baldachimów, parawanów, czy balustrad komunijnych), udziału świeckich w liturgii godzin²⁷.

Virgil Michel zmarł w infirmerii opactwa św. Jana w Collegeville 26 listopada 1938 r.²⁸

2. Współpracownicy Virgila Michela

Początki ruchu liturgicznego wiążą się w Stanach Zjednoczonych, podobnie jak w Europie, z zakonem benedyktyńskim. Jednak ruch liturgiczny w tym kraju nie obejmował tylko klasztorów. Pojawił się także w kampusach uniwersyteckich, katolickich wydawnictwach i księgarniach, w grupach dorosłych podejmujących studia. Choć wielu liderów ruchu było zakonnikami, ruch nie pozostawał klerykalny. Co więcej, było w niego zaangażowanych wielu świeckich, w tym również kobiety (np. Patty Crowley, Dorothy Day, Catherine De Hueck, Jane Marie Murray, Sara Benedicta O'Neill, Mary Perkins). I to często oni oddziaływali dopiero na prezbiterów, a nawet biskupów²⁹.

Jednak do najbliższych współpracowników należeli kapłani. Pierwszym z nich był opat św. Jana w Collegeville, Alcuin Deutsch (1877–1951). Był on zresztą nie tylko współpracownikiem, ale przede wszystkim inspiratorem całego ruchu. On także studiował w Rzymie w latach 1897–1903. W czasie studiów, podobnie jak Virgil Michel, wiele podróżował po benedyktyńskich klasztorach Francji, Belgii i Niemiec, gdzie żyły idee Prospera Guérangera. W Maredsous był pod wielkim wpływem dom Kolumby Marmiona³⁰. Zanim został opatem, w 1921 r., w swoim opactwie starał się wpajać nowicjuszom miłość do liturgii. To właśnie on podarował V. Michelowi egzemplarz *Ducha liturgii* Romana Guardiniego w 1920 r., od którego rozpoczęła się w nim fascynacja liturgią. On też wspierał wszelkie wysiłki Michela zmierzające do powstania czasopisma „Orate Fratres” i od początku był autorem artykułów o liturgicznej odnowie³¹.

²⁷ Por. FRANKLIN, SPAETH, *Virgil Michel*, s. 81–84.

²⁸ Por. *tamże*, s. 98.

²⁹ Por. PECKLERS, *The Liturgical Movement*, s. 70–71.

³⁰ Por. MARX, *Virgil Michel in Europe*, s. 261; por. TENZE, *Virgil Michel and The Liturgical Movement*, s. 24–25.

³¹ Por. PECKLERS, *The Liturgical Movement*, s. 3–4.

Drugim współpracownikiem dom Michela był ks. William Busch (1882–1971), wykładowca historii Kościoła w Seminarium św. Pawła w Minnesocie. On również studiował w Europie, gdzie poznał główne hasła ruchu liturgicznego. Dlatego współpraca Michela i Buscha nie wynikała tylko z bliskości geograficznej miejsc, w których działali, ale miała charakter bardziej fundamentalny. Po tym, co widzieli w Europie, obaj byli przekonani, że odnowa liturgiczna może spowodować ożywienie życia całego Kościoła w Stanach Zjednoczonych³².

Trzecim współpracownikiem był urodzony w Niemczech ks. Martin Hellriegel (1891–1981), który w 1925 r. pracował jako kapelan Sióstr Najdroższej Krwi w O'Fallon (Missouri). Również on chciał przenieść elementy europejskiego ruchu liturgicznego do Ameryki. Przez jego działalność klasztor, w którym pracował, stał się sławny z innowacji liturgicznych. Wielu przyjmowało je z entuzjazmem, ale trzeba przyznać, że byli też i tacy, którzy uważali, że przekroczył już dopuszczalne granice, stając się heretykiem³³.

Poprzez działalność Hellriegela do ruchu przystąpił także Gerald Ellard (1894–1963) — jezuita z Saint Luis (Missouri). Już w kwietniu 1925 r. opublikował on na łamach czasopisma „America” list otwarty, w którym domagał się nauczania o liturgii w szkole, mówienia kazań liturgicznych, działań liturgicznych w każdym czasopiśmie katolickim i powstania czasopisma zajmującego się liturgią w sposób naukowy. Artykuł ten dostrzegli także Hellriegel i Michel. Ellard interesował się dokonaniem Hellriegela w O'Fallon i przyjechał tam 1 listopada 1925 r., by naocznie przekonać się o jego osiągnięciach. Od tego czasu pozostali przyjaciółmi. Hellriegel stał się mentorem Ellarda, zachęcając go do działań liturgicznych, czasem do wcielania w życie jego własnych projektów. Został on także zaproszony na Boże Narodzenie 1925 r. do O'Fallon, gdzie nastąpiło pierwsze spotkanie wszystkich trzech pionierów ruchu. Każdy z nich do tworzącego ruchu wnosił coś innego: Michel był pragmatykiem i dobrym organizatorem, Hellriegel miał pastoralne wyczucie i doświadczenie, Ellard — możliwość tłumaczenia i popularyzowania tekstów liturgicznych³⁴.

Współpracownikiem w macierzystym opactwie był dom Godfrey Diekmann (1908–2002). Był on jednym z tych zakonników, których opat A. Deutsch wysyłał do Europy, by przeszli oni tam odpowiednią formację liturgiczną. G. Diekmann studiował w benedyktyńskiej Akademii św. Anzelma w Rzymie, a następnie w opactwie Maria Laach w Niemczech. Po powrocie pomagał o. Vigilowi w pracy redaktorskiej, a po jego śmierci stał się jego następcą w redakcji „Orate Fratres” (od listopada 1938 r.), gdzie służył przez kolejne 25 lat³⁵.

³² Por. *tamże*, s. 3.

³³ Por. *tamże*, s. 4.

³⁴ Por. *tamże*, s. 5.

³⁵ Por. EDITOR, *Fifty Years of 'Worship'*, s. 468.

3. Czasopismo „Orate Fratres” i wydawnictwo „Liturgical Press”

Te dwa dzieła Virgila Michela uznawane są powszechnie za początek ruchu. Pierwszy numer czasopisma „Orate Fratres” pojawił się 28 listopada 1926 r.³⁶ Podtytuł czasopisma brzmiał: „Przegląd poświęcony apostołatowi liturgicznemu”³⁷.

Już w pierwszym numerze, w artykule programowym, dom Virgil pisał o potrzebie stworzenia takiego środowiska, które będzie miało większe szanse na działanie i głoszenie swoich idei, niż może to uczynić pojedynczy człowiek. Wierzył, że wysiłki te będą stanowić odpowiedź na duchowe potrzeby ludzi wierzących i to zasiane ziarno będzie wzrastać w ludzkich duszach³⁸. Pismo służyło rozwijaniu głębszego rozumienia liturgii i uczestniczeniu w niej poprzez artykuły, artykuły wstępne, recenzje wydawnicze, konferencje i listy do redakcji³⁹. W swoim czasopiśmie Michel podawał wiele informacji odnośnie do homilii na każdy dzień, czytań z Pisma Świętego, z liturgii niedzielnych Mszy św., czy liturgii w języku narodowym⁴⁰.

Dom Virgil rekrutował pierwszych współpracowników czasopisma spośród pionierów amerykańskiego ruchu liturgicznego. Wśród nich znaleźli się m.in.: ks. W. Busch, o. G. Ellard SJ, o. M. Hellriegel, o. Leo Miller (Columbus, Ohio), o. Richard Power (Springfield, Massachusetts). Dom Virgil starał się także wciągnąć do tego dzieła wielu mnichów z opactwa św. Jana, takich jak: Cuthbert Goeb, Rembert Bulzarik, Basil Stegmann, Ermin Vitry, Roger Schoenbechler, czy Paschal Botz⁴¹. W czasopiśmie widać było także pionierskie podejście do wyboru różnorodnej grupy ludzi stanowiącej zespół redaktorski. Było w nim 5 księży diecezjalnych, jezuita, franciszkanin, benedyktyn, dominikanka oraz 2 świeckich: mężczyzna i kobieta. Również w artykułach widać było wsparcie i podkreślenie roli, jaką pełnią świeccy. Dla niego było to istotne, że do świętości i wiedzy teologicznej powołani są wszyscy ludzie, niezależnie od stanu⁴². Pismo rozwijało się pomyślnie. Zaczynało od 800 prenumeratorów w 1926 r., by w 1938 r. osiągnąć liczbę 4000 stałych czytelników⁴³.

Dom Virgil pisał w nim artykuły dotyczące wielu dziedzin liturgicznych. Opat Alcuin, podsumowując później jego pracę, wyróżnił następującą tematykę: pobożność liturgiczna świeckich, nauczanie dogmatyczne podczas liturgii, znaczenie rytów, wyjaśnienia roku liturgicznego, nawoływanie do powrotu do źródeł i nowego ducha w muzyce liturgicznej⁴⁴. Po śmierci Michela w 1938 r., na stanowisku redak-

³⁶ Por. FRANKLIN, SPAETH, *Virgil Michel*, s. 64.

³⁷ Por. HALL, *The American Liturgical Movement*, s. 472.

³⁸ Por. EDITOR, *Fifty Years of 'Worship'*, s. 466.

³⁹ Por. PECKLERS, *History of the Roman Liturgy*, s. 171.

⁴⁰ Por. HALL, *The American Liturgical Movement*, s. 480.

⁴¹ Por. EDITOR, *Fifty Years of 'Worship'*, s. 467.

⁴² Por. HALL, *The American Liturgical Movement*, s. 479.

⁴³ Por. MARX, *Virgil Michel and The Liturgical Movement*, s. 407.

⁴⁴ Por. FRANKLIN, SPAETH, *Virgil Michel*, s. 76–79.

tora czasopisma i dyrektora wydawnictwa „Liturgical Press” zastąpił go dom Godfrey Diekmann, który w 1951 r. zmienił tytuł czasopisma na „Worship”⁴⁵. Funkcję redaktora „Orate Fratres” („Worship”) o. Godfrey pełnił przez kolejne 25 lat, przyczyniając się do propagowania zmian liturgicznych wprowadzonych później przez Sobór Watykański II. On także regularnie prezentował czytelnikom przekłady autorów najbardziej znaczących dla ruchu liturgicznego, szczególnie teksty Odo Casela⁴⁶.

Przez pierwsze dwie dekady swego istnienia „Orate Fratres” funkcjonowało jako organ ruchu liturgicznego nie tylko dla Stanów Zjednoczonych, ale także dla całego świata anglojęzycznego. Adresowane było do każdego zaangażowanego w apostolat liturgiczny. Miało ono charakter czasopisma popularnego, ale też i bardzo pastoralnego. Dom Virgil przewidywał w przyszłości jakiś periodyk o bardziej naukowym charakterze, ale nie chciał, by rolę tę spełniało jego czasopismo. Przez pierwsze lata istnienia stało się miejscem przedstawiania osiągnięć ruchu przez jego europejskich przedstawicieli⁴⁷.

Drugim wybitnym dziełem domu Virgila Michela, które powstało w 1926 r., było wydawnictwo „Liturgical Press”⁴⁸. Kontynuowało ono idee liturgiczne przede wszystkim przez *Popular Liturgical Library* — serię krótkich traktatów zawierających elementy związane z liturgią⁴⁹. Projekt „Popularnej Biblioteki Liturgicznej” zawierał kilka serii. Pierwsza z nich dotyczyła generalnych aspektów liturgii. Pierwszą pozycją było tłumaczenie dzieła domu L. Beauduina *La piété de Église*, któremu Virgil Michel dał tytuł: *Liturgia życiem Kościoła*⁵⁰. Słowo wstępne napisał opat Alcuin Deutsch, który wspominał w nim pionierów ruchu liturgicznego oraz nawiązał do misji i hasła papieża Piusa X, by odnowić wszystko w Chrystusie⁵¹. Kolejnym było dzieło E. Carontiego *Modlitwa liturgiczna* oraz zbiór kazań liturgicznych Virgila Michela, które wygłosił w czasie letnich miesięcy 1926 r. podczas Mszy odprawianych w kościele św. Benedykta w Nowym Jorku — *Moja i wasza Ofiara*⁵². Były to kazania poświęcone zarówno poszczególnym częściom Mszy św. (np. Kanon, ofertorium), jak i samemu uczestnictwu, czy związkowi Mszy z krzyżem Chrystusa⁵³.

Drugą serię stanowiły teksty liturgiczne z tłumaczeniem i objaśnieniem, trzecia seria to miscellanea i praktyczne podręczniki, zaś ostatnia to broszury dotyczące życia Kościoła, np. *Dlaczego jesteśmy bierzmowani?, czy Dlaczego katolik uczęsz-*

⁴⁵ Por. FUNK, *Liturgical movement*, s. 702.

⁴⁶ Por. EDITOR, *Fifty Years of 'Worship'*, s. 468.

⁴⁷ Por. *tamże*, s. 467.

⁴⁸ Por. FUNK, *Liturgical movement*, s. 702.

⁴⁹ Por. FRANKLIN, SPAETH, *Virgil Michel*, s. 33.

⁵⁰ Por. L. BEAUDUIN, *Liturgy the Life of the Church*, Collegeville 1926.

⁵¹ Por. A. DEUTSCH, *Preface*, w: BEAUDUIN, *Liturgy the Life of the Church*, s. III–V.

⁵² Por. V. MICHEL, *My Sacrifice and Yours*, Collegeville 1927, s. III.

⁵³ Por. *tamże*, s. 5–10, 11–16, 24–32, 33–45.

cza na *Mszę świętą*⁵⁴. Przez 12 lat dyrektorowania Virgila ta ostatnia seria a sprzedała się w liczbie 700 000 broszur przeznaczonych przede wszystkim do użytku parafialnego. Najbardziej popularne były te, które uczyły aktywnego udziału w liturgii. Były to przede wszystkim: *Offeramus*, zawierające teksty po łacinie i angielsku wszystkich modlitw podczas Mszy św. (150 000 egzemplarzy do 1938 r.), i *Nasza Msza*, zawierająca porządek Mszy św. (1 mln kopii)⁵⁵.

4. Narodowe Tygodnie Liturgiczne

Źródłem wsparcia dla pionierów ruchu były także coroczne Narodowe Tygodnie Liturgiczne⁵⁶. Odbywały się one już po śmierci Virgila Michela, w latach 1940–1969⁵⁷. Idea ich organizacji pojawiła się w 1939 r. Bardzo znaczące w tym zakresie było spotkanie w Lake St. Clair koło Dertoit (Michigan), które odbyło się w dniach 24–28 lipca 1939 r. Udział w nim wzięli przedstawiciele kilku amerykańskich klasztorów benedyktyńskich, m.in.: Sylwester Healy (organizator), Eric Mckormack, Godfrey Diekmann, Damasus Winzen, Austin McNamee i Michael Ducey. Dyskutowano tam o problemach liturgicznych i postanowiono, że tematyka ta musi zostać przez nich wniesiona na odbywający się w owym roku w Cincinnati (Ohio) Narodowy Kongres Katechetyczny. G. Diekmann i D. Winzen podjęli się przygotować na to spotkanie odpowiednie referaty⁵⁸.

Zebranie w Cincinnati odbywało się w dniach 7–9 listopada 1939 r. Skromna sekcja poświęcona sprawom liturgii była jedną z wielu, które spotykały się na trzygodzinnych sesjach naukowych. Z każdym dniem obrad przybywało słuchaczy w sekcji liturgicznej, gdyż tematyka referatów była ciekawie dobrana: D. Winzen *Liturgia i nauczanie religii*, G. Diekmann i Jules Fern *Sakramenty chrztu i bierzmowania*, s. M. Consuela OCarm *Rok liturgiczny i nauka religii* oraz o. Joseph Strugnell *Katolickie symbole*. Podczas dyskusji pojawiła się idea, by w kolejnym roku przygotować takie spotkanie, wzorowane na belgijskich tygodniach liturgicznych, które już w całości poświęcone byłoby tematom liturgicznym. W kolejnych miesiącach uzgodniono, że odbędzie się ono pod oficjalnym benedyktyńskim patronatem w centralnym mieście Stanów, jakim było Chicago⁵⁹. Wśród organizatorów znaleźli się: M. Ducey, G. Diekmann, William Huelsmann, Joseph P. Morisson, M. Hellriegel, W. Busch i Reynold Hillenbrand⁶⁰.

⁵⁴ Por. MICHEL, *My Sacrifice and Yours*, okładka.

⁵⁵ Por. FRANKLIN, SPAETH, *Virgil Michel*, s. 79.

⁵⁶ Por. PECKLERS, *History of the Roman Liturgy*, s. 171.

⁵⁷ Por. FUNK, *Liturgical movement*, s. 704.

⁵⁸ Por. M. DUCEY, *The National Liturgical Weeks and American Benedictines*, ABR 6 (1955), s. 157–158.

⁵⁹ Por. *tamże*, s. 158–160.

⁶⁰ Por. FUNK, *Liturgical movement*, s. 704.

Pierwszy Narodowy Tydzień Liturgiczny odbył się więc w Chicago w dniach 21–25 października 1940 r. Głównym tematem spotkania była „Żyjąca parafia: aktywne i świadome uczestnictwo wiernych w liturgii Kościoła katolickiego”. W kolejne dni uczestnicy gromadzili się na sesjach naukowych i na uroczystej liturgii w miejscowej katedrze⁶¹. Obrady dotyczyły takich tematów, jak: parafia, kult parafialny, Msza, *Oficium Divinum*, pobożność, ekspresja artystyczna. Liczba uczestników wyniosła 1260. Kolejne spotkania, mimo trwania wojny, odbywały się w: St. Paul (6–10 października 1941 r., Minnesota) i St. Meinard (12–16 października 1942 r., Indiana), Chicago (12–14 października 1943 r.), Nowym Jorku (27–19 grudnia 1944 r.) i Nowym Orleanie (11–13 grudnia 1945 r.)⁶².

Spotkania te miały kilka celów. Służyły one: gromadzeniu i wspieraniu liderów tego ruchu (w latach 1940–1957 brało w nich aktywny udział ponad 300 osób); tworzyły forum do wymiany myśli, idei i aktualnych celów ruchu; wspierały tych, którzy musieli borykać się z różnymi problemami, jak choćby opozycją ich kościelnych przełożonych; kształtowaniu i edukowaniu przedstawicieli tych diecezji, w której dany tydzień się odbywał (w każdym Tygodniu uczestniczyło od 500 do 800 przedstawicieli Kościoła lokalnego); ukazywaniu konkretnych sposobów celebracji liturgicznych w ramach obowiązujących przepisów oraz ukazywaniu współczesnych idei w dziedzinie liturgicznej⁶³. Miały one bardzo pastoralny wymiar, co zdecydowanie odróżniało je od tego typu spotkań w Europie. Tam prezbiterzy szukali dróg dotarcia do parafian, by z nimi się modlić, tymczasem na naszym kontynencie bardziej chodziło o wskazanie nowych idei, pól badawczych do studiów oraz porównywanie wyników badań poszczególnych ośrodków naukowych. Różnica polegała również na tym, że w USA temat ewentualnych reform nie był zbyt często podejmowany⁶⁴.

5. Ruch liturgiczny a katecheza

Ruch liturgiczny w USA od samego początku koncentrował się na religijnej edukacji. Widać to było nie tylko w liturgicznie nastawionym „*Orate Fratres*”, ale także w takich periodykach, jak: „*The Catholic Educational Review*” oraz „*Fortnightly Review*”, gdzie o. Michel i inni współpracownicy ciągle przesyłali teksty o uprzywilejowanej roli liturgii w formacji i życiu chrześcijan⁶⁵.

Działalność Virgila miała więc także wpływ na sprawy katechetyczne. Jedną z jego katechetycznych współpracowniczek była s. Jean Marie Murray OP. Wraz z innymi swoimi siostrami z zakonu wzięła udział w 1929 r. w „Wakacyjnej Szkole

⁶¹ Por. DUCEY, *The National Liturgical Weeks*, s. 160–162.

⁶² Por. FUNK, *Liturgical movement*, s. 704–705.

⁶³ Por. *tamże*, s. 704.

⁶⁴ Por. *tamże*.

⁶⁵ Por. HALL, *The American Liturgical Movement*, s. 482.

Liturgicznej”. Jej połączenie zainteresowania liturgią wraz z osiągniętymi rezultatami w biblistyce i teologii spowodowało, że była ona autorką lub współautorką wielu pozycji książkowych, dzięki którym ruch liturgiczny został wprowadzony do szkół i programów edukacyjnych⁶⁶.

Najważniejszą pracą w tej dziedzinie był projekt podstawowej edukacji religijnej oparty na liturgii, zatytułowany *With Mother Church*⁶⁷. W projekt ten zaangażowani byli: dom Virgil Michel, dom Basil Stegmann, inni benedyktyni oraz grupa sióstr dominikanek z Grand Rapids (Michigan). Tak powstała seria religijnych podręczników dla szkół podstawowych — *The Christ-Life Series in Religion* (1929) oraz dla szkół średnich — *Christian Religion Series* (1934)⁶⁸. Później powstawały kolejne tomy, jak np. *Our Life in Christ* (1936). Tytuły poszczególnych części tej serii są bardzo chrystocentryczne i ukierunkowane na życie. W swej treści ukazują one Boga jako Ojca, Jezusa jako pośrednika Bożego życia i łaski, a Kościół jako wspólnotę prawdziwego życia. Taka katecheza miała prowadzić dzieci i młodzież do aktywnego uczestnictwa w liturgii, a wtedy żyjący Chrystus będzie najlepszym nauczycielem i uświęcicielem. W podręcznikach tych widać także łączność Pisma Świętego i liturgii. Seria ta otrzymała pozytywne recenzje także w Niemczech i Francji, a wydawca podręcznika, Macmillan, został w 1936 r. poproszony nawet o pozwolenie na jego tłumaczenie na język francuski (jednak tego dzieła nie dokończono)⁶⁹.

Patrząc na związek ruchu katechetycznego z liturgicznym, można powiedzieć, że dzięki tej łączności przygotowano nauczycieli i wychowawców, którzy sympatyzowali z ruchem liturgicznym, poznali ducha liturgii i byli gotowi, by wprowadzać później reformę liturgiczną⁷⁰.

6. Związek ruchu liturgicznego z ruchem społecznym

W Stanach Zjednoczonych wytworzyła się także szczególna relacja między ruchem liturgicznym a ruchem socjalnym, społecznym⁷¹. Było to widoczne w działalności wszystkich najważniejszych pionierów tego ruchu: V. Michela, M. Hellriegela i W. Buscha. W 1925 r. W. Busch w swoim referacie wygłoszonym na spotkaniu katechetycznym, zasugerował, że ruch liturgiczny powinien zwrócić się w stronę tych, którzy mają kłopoty ekonomiczne i życiowe. W tym samym roku M. Hellriegel i Anthony Jasper opublikowali krótki artykuł w Niemczech, w którym charakteryzowali liturgię jako klucz do rozwiązania problemów socjalnych. W. Busch prze-

⁶⁶ Por. FUNK, *Liturgical movement*, s. 702.

⁶⁷ Por. HALL, *The American Liturgical Movement*, s. 482.

⁶⁸ Por. FRANKLIN, SPAETH, *Virgil Michel*, s. 16.

⁶⁹ Por. HALL, *The American Liturgical Movement*, s. 482–483.

⁷⁰ Por. *tamże*, s. 484.

⁷¹ Por. PECKLERS, *History of the Roman Liturgy*, s. 171.

tłumaczył ten tekst na język angielski i wydał pod tytułem *Prawdziwe podstawy chrześcijańskiej solidarności*⁷².

Lata trzydzieste XX w. to czas określany w USA Wielkim Kryzysem (lub Wielką Depresją), który przez materializm jednych i ubóstwo drugich doprowadził do zniszczenia życia wspólnego. W początku lat trzydziestych 1/4 rodzin wymagała natychmiastowej pomocy, a w marcu 1933 r. liczba bezrobotnych osiągnęła 15 mln⁷³.

Kiedy Michel powrócił z misji indiańskiej w 1933 r., był gotowy do walki ze skutkami Wielkiego Kryzysu. Podobnie do działań Beauduina w Europie, tu też ruch liturgiczny miał się stać katolicką reakcją na prace Karola Marksa i działalność socjalistów. Dla Michela ruch liturgiczny nie powinien być odseparowany od społecznych zmian spowodowanych industrializacją. Kościół powinien troszczyć się o rozwój swojej liturgii także w nowoczesnym świecie⁷⁴. Dlatego artykuły wstępne „Orate Fratres” pomiędzy 1933 a 1938 r. były skoncentrowane na łączeniu spraw liturgicznych z reformami społecznymi i służyły popularyzacji tych dwóch idei⁷⁵. Virgil Michel przypominał czytelnikom i redaktorom, że słowa Piusa X: „odnowić wszystko w Chrystusie” nie można rozumieć tylko jako walki o odnowę liturgii, ale także jako troskę o poprawę porządku społecznego. Jeśli liturgia ma być prawdziwa, nie może być oddzielona od reszty chrześcijańskiego dnia. Ona musi być ekspresją całego życia. Podkreślał on, że kapłaństwo Chrystusa, w którym przez chrzest uczestniczą wszyscy wierzący, wzywa ludzi do kontynuowania misji Chrystusa nie tylko podczas liturgii, ale w całym życiu, również społecznym. Wracał więc często do czytania i propagowania encyklik społecznych Leona XII i Piusa XI. Podczas liturgii mówił o odpowiedzialności społecznej, sprawiedliwości społecznej, prawach człowieka, czy jedności wśród ludzi pracy⁷⁶.

W 1935 r. V. Michel napisał esej, który otworzył pytaniem: „Czy liturgia może dać pracę i podnieść zarobki?”. By odpowiedzieć na to pytanie, Michel pokazał najpierw grożące niebezpieczeństwa: indywidualizm i kolektywizm, i na ich tle podał rozwiązanie — jest to równowaga ducha chrześcijańskiego pomiędzy indywidualizmem i społeczną cechą ludzkiej natury⁷⁷.

Dom Virgil Michel i inni promotorzy ruchu liturgicznego byli więc przekonani, że jedność między liturgią a życiem może przyjść tylko poprzez aktywny udział wiernych w liturgii, a przede wszystkim w Eucharystii. Eucharystyczne zgromadzenie pozwala chrześcijanom rozpoznać w sobie członków Ciała Chrystusa i przypomnieć sobie misję Jego uczniów. Już wtedy uczyli oni, że całe zgromadzenie składa

⁷² Por. HALL, *The American Liturgical Movement*, s. 485.

⁷³ Por. FRANKLIN, SPAETH, *Virgil Michel*, s. 9–10, 27.

⁷⁴ Por. FUNK, *Liturgical movement*, s. 702.

⁷⁵ Por. *tamże*.

⁷⁶ Por. HALL, *The American Liturgical Movement*, s. 485–486.

⁷⁷ Por. FRANKLIN, SPAETH, *Virgil Michel*, s. 14–15.

wraz z kapłanem ofiarę Bogu Ojcu, nie można więc mówić, że wierni „słuchają Mszy”, ale ją także „celebrują” i „ofiarują”. Takie podejście nie było jednak w tym czasie powszechne⁷⁸.

7. Zakończenie

Kiedy w 1925 r. Virgil Michel, przesiąknięty ideami europejskiego ruchu liturgicznego, powrócił z Europy do Stanów Zjednoczonych, marzył on o podobnym przebudzeniu katolików w jego kraju. Wiedział również, że to właśnie on powinien podjąć się tego zadania. Wierzył, że czas ruchu liturgicznego i tak musi w końcu nadejść⁷⁹.

Mając takich współpracowników, jak: W. Busch, A. Deutsch, M. Hellriegel czy G. Diekmann, udało mu się obudzić opinię publiczną w USA i zainteresować katolików aktywnym uczestnictwem w liturgii. Było to możliwe dzięki powstaniu czasopisma „Orate Fratres” i wydawnictwa „Liturgical Press”. Tam ukazywały się wtedy najważniejsze teksty liturgiczne, postulaty działań w tym zakresie i tłumaczenia dzieł liturgicznych pionierów europejskiego ruchu liturgicznego, z którymi zaznajamiano amerykańskich czytelników. Pojawiły się tłumaczenia dzieł Lamberta Beauduina, Karla Adama, Odo Casela, czy Romana Guardiniego. Ruch powoli się kształtował i pojawiały się nowe, obok publikacji, formy oddziaływania: spotkania, homilie mszalne, konferencje, wykłady. Wytworzyły się także dwie charakterystyczne cechy amerykańskiego ruchu liturgicznego — związek z ruchem katechetycznym i socjalnym. Ten silny związek był już widoczny w latach trzydziestych XX w. Potem, już po śmierci Virgila Michela (1938), zaczynają się już tworzyć struktury organizacyjne. Rozwija się idea „Narodowych Tygodni Liturgicznych”, którą kierują na początku sami benedyktyni, a następnie Narodowa Konferencja Liturgiczna.

Warto wspomnieć także o udziale różnych grup narodowych w amerykańskim ruchu liturgicznym. Badacz tego tematu, Keith Pecklers, w swojej pracy na temat ruchu liturgicznego w USA wspomina także o udziale polskich katolików. Píše on o polskich parafiach, w których, mimo zakazów, śpiewano polskie pieśni podczas Mszy św., a kościoły były wtedy wypełnione po brzegi. Szczególnie widać to było podczas pasterki (śpiewano kolędy) i mszy Wielkiego Tygodnia (*Gorzkie Żale*) oraz innych ważnych dla Polonii Mszy św. Tak było już latach trzydziestych i czterdziestych w polskich parafiach: św. Stanisława Kostki w Chicago i św. Franciszka

⁷⁸ Por. PECKLERS, *The Liturgical Movement*, s. 27–29.

⁷⁹ Por. HALL, *The American Liturgical Movement*, s. 473.

w Detroit. Zdarzało się w nich nawet, że po polsku śpiewano hymn *Chwała na wysokości* i to w parafii św. Piotra i Pawła w Detroit, która nie skupiała emigrantów z Polski⁸⁰.

The Origins of the Liturgical Movement in the United States

Summary

The Liturgical Movement in America began formally with the publication of the first issue of "Orate Fratres" and the foundation of the Liturgical Press under the leadership of Fr. Virgil Michel, monk of St. John's Abbey in Collegeville, Minnesota, in 1926. From February 1924 to August 1925 he spent nineteen months in Europe studying at Rome and visiting Benedictine monasteries. He returned from his encounter with the burgeoning European liturgical movements to begin the liturgical apostolate. The liturgical movement was an organic part of twentieth century American ecclesial renewal. That movement gathered together American Catholics from all walks of life. Unlike European movement which was centered in or around monasteries, the movement in the United States was more pluralistic. Many of the early leaders was ordained (V. Michel, W. Busch, M. Hellriegel, A. Deutsch, G. Ellard), but there was many laic person, men and woman: J. Fern, P. Crowley, D. Day, J. M. Murray, M. Perkins, P. Murin). Following the death of Virgil Michel (†1938), a series of annual gatherings, known as "National Liturgical Weeks" was held every year from 1940 to 1969. They were sponsored first by the Benedictine Liturgical Conference and from 1943 by The Liturgical Conference. From the very beginning of the liturgical movement in this country concerned for religious education. Dom Virgil and his associates were constantly adverting to the privileged role of liturgy in the formation of vital Christians. Liturgical movement perceived an intrinsic relation between liturgy and social re-formation. V. Michel and others suggested, that a liturgical movement should appeal very directly to all who see the need for solving the social and economic problems.

⁸⁰ Por. PECKLERS, *The Liturgical Movement*, s. 18–19.